

Єршов С.І. Сутність та зміст формування дослідницьких умінь майбутніх учителів фізичної культури в процесі фахової підготовки / С.І.Єршов // Актуальні проблеми фізичного виховання молоді: теорія K90 практика : зб. матеріалів Відкритої Всеукр. наук.-практ. конф. за участю країн СНД (6 квітня 2011 р., м. Лисичанськ) / за заг. ред. Т. Т. Ротерс. - Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – С. 140-149.

Анотація. В даний час дослідницька діяльність студентів є обов'язковим складовим елементом професійної підготовки майбутніх фахівців, оскільки основне завдання вищої школи полягає у підготовці студентів «до освіти крізь усе життя», в орієнтації їх на самоосвіту, мотивацію до поповнення знань. При такому підході ведучою в навчанні студентів стає орієнтація на оволодіння логікою дослідницького процесу. Включення студентів в дослідну діяльність неможливе без сформованих дослідницьких умінь і надає якнайповніші можливості для творчого засвоєння знань, дозволяє помітно збільшувати частку знань, що отримуються студентами самостійно, підвищує рівень наукового мислення, виробляє професійно важливі якості особистості: ініціативність, самостійність

Ключові слова: уміння, дослідницькі уміння, формування вмінь.

Єршов С.І. (Лисичанськ)

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

В даний час дослідницька діяльність студентів є обов'язковим складовим елементом професійної підготовки майбутніх фахівців, оскільки основне завдання вищої школи полягає у підготовці студентів «до освіти крізь усе життя», в орієнтації їх на самоосвіту, мотивацію до поповнення знань. При такому підході ведучою в навчанні студентів стає орієнтація на оволодіння логікою дослідницького процесу. Включення студентів в дослідну діяльність неможливе без сформованих дослідницьких умінь і надає якнайповніші можливості для творчого засвоєння знань, дозволяє помітно збільшувати частку знань, що отримуються студентами самостійно, підвищує рівень наукового мислення, виробляє професійно важливі якості особистості: ініціативність, самостійність та ін.

Саме такий підхід змінює основну мету освітньої діяльності, суть якої полягає не в передачі студентам накопиченої інформації, а у формуванні творчої особистості, що створює надзвичайно складну проблему поєднання інформаційної й творчої функцій освіти.

Вчитель, що володіє професійними дослідницькими вміннями і навичками, здатний активно та незалежно мислити, вміє творчо вирішувати різні педагогічні завдання, шукати нові варіанти вирішення педагогічних ситуацій, зможе організувати процес навчання на належному рівні, що відповідає вимогам сучасного суспільства.

Робота виконана згідно з планом наукової роботи ВІІ «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка» та у відповідності до теми дисертаційного дослідження «Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів фізичної культури у процесі фахової підготовки».

Науково-дослідну роботу студентів як елемент підготовки майбутніх фахівців досліджували З.Ф. Єсарсва, Н.М. Яковлева, Т.Т. Ротерс; проблемі формування дослідницьких умінь студентів під час навчальної діяльності присвячені праці Г.І.Ю. Романова, В.П. Ушачова, Т.П. Злидневої.

Процес професійної підготовки студентів передбачає набуття майбутніми фахівцями комплексу знань, сформованих умінь, у тому числі і вмінь вирішувати дослідницькі задачі й завдання. Тому в контексті нашого дослідження проаналізовано інтерпретації понять «уміння», «дослідницькі уміння», «формування вмінь», та їх класифікації у психолого-педагогічних дослідженнях.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що термін «уміння», який є одним із ключових у цілепокладанні навчальної діяльності та характеризує її результативність, різними дослідниками трактується неоднозначно. Серед багатьох дефініцій, зафіксованих у науковій психолого-педагогічній літературі, виділимо кілька основних підходів до визначення поняття «вміння».

В Енциклопедичному словнику термін «вміння» тлумачиться, як здатність людини виконувати будь-яку діяльність або окремі дії на основі отриманого раніше досвіду, знання виконання даної дії [1, с. 96].

С. Гончаренко в Українському педагогічному словнику визначає вміння як здатність належи виконувати певні дії, засновані на доцільним; використанні людиною набутих знань і навичок [2, с. 33Н]

В педагогічному словнику Коджаспірової Г.М. г Коджаспірова О.Ю. «уміння» - це засіб виконання дії!, який забезпечується сукупністю набутих знань та навичок Уміння формуються шляхом вправ та завжди пі контролем з боку розуму [3, с. 359].

У психологічному словнику зазначається, ш «сформоване уміння може стати властивістю особистості умовою набуття нових знань, умінь і навичок, тобі показником інтелектуального розвитку особистості» [4, о, 196].

Філософський словник трактує поняття «вміння» ми сплав навичок та знань, що визначає чіткість виконанні будь-якої діяльності, і вважається засобом застосуванні засвоєних знань на практиці, це значно складніше утворення освіти, ніж навички або знання, взяті окремо [1, с. 296].

У «Педагогічній енциклопедії» відзначається, що вміння - це можливість ефективно виконувати Д^Г відповідно до цілей і умов, за яких доводиться діяти,! Надбані людиною вміння не лише визначають якість Г діяльності та збагачують її досвід, але й можуть стати свідченням рівня загального розумового розвитку людини... Легкість і швидкість оволодіння вмінням свідчать про високий рівень здібностей людини [6, с. 96].

О. Карпенко зазначає, що вміння є засвоєним досвідом здійснення

різних способів ДІЯЛЬНОСТІ, III забезпечуються сукупністю набутих знань і навичок [7, с 365].

Ю. Бабанський характеризує вміння, як свідоме Володіння яким-небудь прийомом діяльності [9, с. 7].

К. Платонов визначає вміння як «результат педагогічної роботи» з учнем. До їх структури, водночас із знаннями та навичками, входить творче мислення, яке Покладається в основу дослідницької діяльності [10, с. 81]. Учений визначає вміння як здатність людини виконувати будь-яку діяльність або дію на базі раніше отриманого досвіду [10, с. 278].

В. Козаков розглядає уміння як здатність людини продуктивно виконувати роботу щодо перетворення предмета на продукт за нових умов. Відтак, уміння уявлення, знання, навички концентрації, розподілу і переключення уваги, навички сприйняття, мислення, самоконтролю й регулювання процесу [діяльності [11- с. 17].

В. Онищук зазначає, що вміння у своїй основі є творчими діями. Вони не можуть бути автоматизованими, відображають готовність людини до прийняття рішень і їх реалізації. Вміння передбачає використання раніше набутого досвіду, певних знань, без яких немає вмінь. Вони включають екстеріоризацію - втілення знань у фізичну або розумову дію [12, с. 81].

М. Фіцула, говорячи про вміння, розглядає різні їх види: первинні, близькі до навичок, тобто такі, що піддаються автоматизації дій, і вторинні, які не можуть бути автоматизованими, тому що не мають однозначного правила в своїй основі і передбачають елементи творчості [13. с. 122-123].

Н. Ярмаченко вважає, що вміння - це самостійній свідомо дія для практичного чи теоретичного застосуванні набутих знань. Це - інтелектуальна діяльність [14, с. 84].

Отже, різноманітні підходи до тлумачення терміну «вміння» базуються на спільному розумінні того, що це утворення є складним процесом, в якому формуються і закріплюються асоціації між завданнями та знаннями, що необхідні для виконання цих завдань. Таким чином, у наведених вище визначеннях дефініції «вміння», як важливого елементу освітньої функції навчання, є високий рівень їх усвідомленості й узагальненості, творчий характер і спрямованість на досягнення певних цілей і розв'язання задач.

Завдяки цьому і на відміну від стереотипної дії навичок уміння забезпечують здатність вирішувати поставлені завдання в умовах, які зазнають постійних змін, що відповідає творчо-дослідницькому характеру вмінь, оскільки вони завжди являють собою складний комплекс розумових і практичних дій. Уміння передбачає усвідомлення мети, умов її досягнення, формулювання завдань діяльності, планування і вибір способів виконання дій, необхідних для досягнення певних цілей, контроль і самоконтроль за процесом діяльності тощо; включає в себе не лише інтелектуальні якості особистості, а також вольові, емоційні характеристики і наявність установки на вирішення поставленої задачі.

Така різноманітність тлумачень дефініції «вміння» вимагає їх певного групування. Ю. Бабанський розглядає класифікацію вмінь за принципом

структурних складових навчальної діяльності, таких як: планування задач і способів діяльності, мотивація, організація дій, самоконтроль, а також процес засвоєння знань. Він виділяє такі різновиди вмінь:

- навчально-організаційні (прийняття та вирішення задач діяльності, раціональне планування діяльності й створення для неї сприятливих умов);
- навчально-інформаційні (здійснення бібліографічного пошуку, робота з книгою, довідником, технічними джерелами інформації, здійснювання спостережень);
- навчально-інтелектуальні (мотивування діяльності, сприйняття інформації, раціональне запам'ятовування і логічну усвідомлення навчального матеріалу, виділяючи в ньому головне; розв'язання проблемних пізнавальних

Вад ач, самостійне виконання справи і здійснення самоконтролю у навчально-пізнавальній діяльності) [9, с.

9]-

Заслуговує на увагу виокремлення вмінь за видами діяльності, що пропонує Т. Шамова:

-інтелектуальні - передбачають здатність студента набувати й опрацьовувати інформацію, володіти розумовими операціями з метою виділення головного, суттєвого;

- загальні навчальні - допомагають студентів здійснювати процес самоврядування діяльності та включають планування роботи, раціональне використання її результатів, здійснення самоконтролю й роботи в оптимальному темпі;

- спеціальні, або змістові, - формуються під час вивчення того чи іншого навчального предмету (наприклад, уміння використовувати рівняння як метод розв'язування задач) [15, с. 98-101].

Аналізуючи погляди О.Петровського на проблему групування вмінь, ми розглядали їх у контексті нашого дослідження як уміння:

-переносити набуті студентом теоретичні знання з певної дисципліни, алгоритми і варіанти розв'язку задач в умови нової ситуації, трансформуючи їх залежно від специфіки конкретних умов навчально-пізнавальної діяльності;

- знаходити для кожної навчальної ситуації або нестандартної задачі нове розв'язання із комбінації відомих ідей, знань, навичок;

- створювати нові задачі та конструювати прийоми для їх розв'язання;

- адекватно оцінювати виконану роботу, виявляти причину невдач, помилок, визначати шляхи їх усунення.

На основі аналізу літератури був зроблений висновок про те, що універсальними є вміння аналізувати і вирішувати задачі, тому ми адаптували класифікацію умінь О. Петровського до змісту нашого дослідження і виокремили такі їх групи:

- ставити проблемні запитання і формулювати дослідницької задачі;

- уявляти процес можливого розвитку фізичних, психологічних, морально-вольових, інтелектуальних якостей і на цій основі висувати гіпотези, що є підґрунтям формування ймовірного мислення;

- розумово експериментувати з метою програмування шляхів

розв'язання цих задач;

- виконувати дослідницько-експериментальні та розрахункові дії;
- здійснювати ретроспективний аналіз дослідницької задачі для виділення закономірностей розвитку явищ;
- вивчати результати розв'язання дослідницької задачі.

Аналіз психолого-педагогічних тлумачень терміну «вміння» дозволив зробити висновок, що для них характерні практична дієвість, інтелектуальність і на цій основі - злиття розумових і практичних дій, усвідомленість, цілеспрямованість, прогресивність.

варіативність способів досягнення мети діяльності тощо. Узагальнення дозволяє успішно вирішувати поставлені Задачі в умовах, які постійно змінюються. Вміння є засобом реалізації та умовою подальшого розвитку здібностей особистості. Якщо розглядати їх у професійному аспекті, то важливим параметром вміння є його практично дієвий характер. Цей параметр входить як у визначення вміння (за Е. Мілер'яном, вміння - це знання в дії), так і в аналіз умов його формування - органічного поєднання теорії з практикою.

Узагальнюючи вищевикладені положення, можна зробити висновок про те, що вміння формуються на основі добре засвоєних теоретичних знань. Однак існують думки, що між знаннями і вміннями не можна встановити прямої залежності, тому що навіть найбільш правильні за змістом знання не приводять автоматично до вміння, а лише надають йому усвідомленості. Аби сформувати певну систему знань і вмінь, необхідно двічі їх перебудувати - насамперед сконцентрувати їх у своїй свідомості, а потім по-новому відтворити в дії за нових умов.

Отже, в результаті ознайомлення з висновками теоретичних напрацювань учених можна стверджувати, що:

- вміння розглядаються як здатність особистості діяти на основі отриманих знань і досвіду;
- до складу вмінь входять розумові та практичні дії;
- кожному вмінню властива певна структура особистісних якостей і властивостей.

Аналіз різних підходів до тлумачення терміну «вміння» показав широкий аспект їх характеристики. Оскільки дане дослідження зосереджене на формуванні дослідницьких умінь, то ми вважаємо, що початковим етапом підготовки до професійної діяльності викладача фізичної культури є формування саме дослідницьких умінь

студентів і, зокрема, формування дослідницьких вмінь у процесі фахової підготовки, яка здійснюється під час вивчення предметів спеціального циклу («Теорії та методики фізичного виховання» та окремих методик), за допомогою вирішення навчальних завдань дослідного характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Энциклопедический словарь: [в 2-х т.] - М. : Советская энциклопедия. 1963. Т.1.-656 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник Гончаренко

С. У. - К. : Либідь, 1997. - 376 с.

3. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Словарь по педагогике / Г. М.Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. Москва: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2005. - 448 с.

4. Психологічний словник / За ред. В.І. Войтка. - К. : Вища школа, 1982. - 367 с.

5. Философский словарь - М. : Госполитиздат, 1972. -I 405 с.

6. Педагогическая энциклопедия / [ред. И. А. Каирова]. М, : Сов. энциклопедия, 1966.

7. Краткий психологический словарь / [сост, О. А. Карпенко; под общ. ред. А. В. Ярошевского]. - М. : Политиздат, 1985.-431 с.

8. Общая психология / [ред. А. В. Петровского]. - М. : Просвещение, 1986. -464 с.

9. Бабанский Ю. К. Рациональная организация учебной деятельности / Бабанский Ю. К. - М. : Знание, 1984. - 96 с.

10. Платонов К. К. Проблема способностей / Платонов К. К. - М.: Наука, 1972. -312 с.

11. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение / Козаков В. А. - К. : Вища школа, 1990. - 248 с.

12. Дидактика современной школы: [пособие для [учителей] / Под ред. В. А. Онищука. - К. : Рад школа, 1987. -351 с.

13. Фіцула М. М. Педагогіка / Фіцула М. М. - Тернопіль : І Навчальна книга, 1997. - 192 с.

14. Педагогіка : [підручник для студ. пед. ін-тів та ун-тів] / [За ред. Н. Д. Ярмаченко. - К. : Вища школа, 1986. - 542 с.

15. Шамова Т. И. Активизация учения школьников / Шамова Т. И. - М. : Педагогіка, 1982. - 208 с.